

A nő hangot ad – nemcsak nőknek

KÉRCHY Anna: *A nő nyelvet ölt. Feminista narratológiai, esztétikai, testelméleti tanulmányok*. Szeged, JATE Press, 2018. 323 oldal. (Ikonológia és Műértelmezés 14.)

2018-ban a József Attila Tudományos és Egyetemi Kiadó és Nyomda (JATE Press) az *Ikonológia & Műértelmezés* sorozat 14. részeként adta ki Kérchy Anna tanulmánykötetét, *A nő nyelvet ölt. Feminista narratológiai, esztétikai, testelméleti tanulmányok* címmel. A sorozat (ahogyan neve is sejteti) az ikonológia és műértelmezés különböző aspektusait vizsgálja. Magának a sorozatnak is egyedülálló darabja a kötet, hiszen a szerző a klasszikus értelmezési síkon túl erős szociális érzékenységgel és egyedi, feminista látásmóddal veszi végig határokon átívelő interdiszciplináris és intermediális módon a művészet különböző ágait a múlt és (az azt esetenként egy-két szegmensben meghaladó) jelen uralkodó nézetét elemeiben szétbontó kritikával. Amiatt is sajátos a kötet, hiszen a sorozat többi részében a vizsgálódás módjának megvan a maga történelmi hagyománya (a teljesség igénye nélkül, a szimbolizmus, jellemábrázolás, hermeneutika elmélete, ikonológiai és ikonográfiai kérdések, kulturális reprezentáció szerepe, szemiotográfiai írások, stb.), míg Kérchy Anna megközelítésének mikéntje a tudománytörténet széles palettáján belül innovatívnak tekinthető. Az előbb említett kötetekben a régi korok remekait éltetik, míg az utóbbi a kortársakat is beemeli a diskurzusba. Adja magát a kérdés, hogy emiatt a sorozat részévé teheti ezt a kötetet? Olyan műértelmezési megközelítéssel foglalkozik, ami ugyan a többi sémához képest újszerű, ám a témák nagy horderejű, alapos és mi-

nőségi tudományos feldolgozása teszi igazán értékesé a könyvet. Céлом, ezen kötet bemutatására irányul.

Jellegét tekintve egy tanulmánykötetről beszélünk, amelyben a szerző 2003 és 2016 között megjelent, válogatott kutatásait fűzi össze. Az írások különböző szakmai fórumokon kaptak korábban nyilvánosságot (legyen az lektorált folyóirat, esszégyűjtemény, konferenciakötet). Ebből a *Tárogatások. A test elméleteinek alakzatai* (Elmélet), valamint *A „férfias” fogyaszték fikciója*. (Mozgóképek) rövidített formában került újraközlésre. Magától adódik a kérdés, hogy a szelektálás tudatos döntésével is akart-e üzeni Kérchy Anna, ugyanis eddig közre adott rendkívül termékeny publikációs tevékenységében a különböző tudományágak széles spektrumát vizsgálja változatos témaválasztásával. Nem korlátozódik egy adott földrajzi területre, rövid időszakra, hanem saját értékmódszerén keresztül foglalkozik mind hazai, mind nemzetközi szereplőkkel, akár a 19–20. századi folyamatok (újra)értelmezéséről, akár a jelenre való reflektálásról legyen szó. A kötetben megjelent írások is ezt kívánják tükrözni. Egyszerre foglalkozik modern és kortárs, populárisabb és kevésbé ismert művekkel a nemzetközi és hazai szinten, melyeknek kohéziós összetartó ereje a test kérdéskörét feszegető feminista nézetet alapul. Nyelvezete specifikus, a tudományokkal foglalkozók körének ad élvezeti értéket.

Érdekes a cím megválasztásának döntése, hiszen utalhat a „művészi szabadság” jegyében a szerző értékrendjének nyelvet öltésére, mindamelllett hivatkozhat a könyv legnagyobb volumenű periodikájára: *A nő nyelvet ölt. A feminista narratológia dilemmái és a korporeális narratológia lehetőségeire*. A fejezetben mielőtt rátérne az irodalomelméleti perspektívákra és az írói alkotás gesztusaira, felteszi azt az alapvető felvezető kérdést, mely kulcsfontosságú nézőpont a

kötet több részére vonatkozóan: „*Mit jelent nőnek lenni, hogyan hozza létre a kulturálisan kódolt/konstruált jelentés a nőt, hogyan hoznak létre jelentéseket a nők, és főként lehet-e, hogy csak az értheti a nőkről/nőknek/nők által írt művészeti alkotásokat, aki »volt már nő«?*” (40.) Amennyiben az utóbbi ihletettségből (is) fakad, úgy mindenképp meg kell említeni, hogy nem kizárólagosan a női nemre korlátozódik a könyv egésze (igaz túlnyomórészt dominanciában van), hanem ugyanúgy górcső alá vesz elnyomott csoportokat is. Az alcímben megfogalmazódik a cél, amely jogot ad kimondani, láttatni mindazt, ami tabu volt, vagy nem volt illendő a régmúlt korok sematikus és hierarchikus uralkodó szellemiségében. Modern és kortárs alkotások egyszerre kapnak helyet, legyen az feminista narratológia, női és férfi karakterképek jellemzése az elvárások hálójában, a transzszexualitás identitásának dilemmái, a fogyatékoság aszexuális szubjektumként való hozzáállása vagy a mentális egészség kérdésköre. A női szerepet tudatosan felvállalva a gyermeki ártatlanság erotikus, szexuális tárgyként való bemutatása, és/vagy a szenzációhajászat oltárán való kiszolgáltatása ellen is fellép azzal, hogy felvállalja ezen probléma kimondását.

A kötet felépítése *Elmélet, Irodalom, Mozgóképek, Média és Képzőművészet* témakörökből áll. Tekintve, hogy az igen alapos kutatással rendkívül tág univerzumot ölel körbe, talán szerencsésebb lett volna az elméleti részben egy tudománytörténeti áttekintést adni, vagy bemutatni azt a kulturális közeget, amelynek égisze alatt létrejöhetett és/vagy hangot adhatott nézőpontjának, de a különböző területek kultúrtörténeti különbsége is megállta volna a helyét. Az alaposságot és igényességet dicséri, hogy szinte mindig túlmegy a vizsgálat tárgyán és analógiákat hoz fel. Összegzésnek nem adott teret a szerző sem az egyes fejezetek végén

a témakörök megkoronázásában, sem a kötet végén. Előbbinél izgalmas lehetőség lett volna összekötni a tanulmányokat, ugyanakkor az elemzések oly alaposan lettek megírva, hogy mind egy-egy kerek egésznek adnak ki, így valósítva meg a teljesség érzetét.

Mielőtt belevágna a különböző művészeti ágakban született remekmű boncolgatásába, elméleti kérdésekkel foglalkozik. *Tapogatózások. A test elméleteinek alakzatai*; valamint a *Dilemmák a társadalmi nemek tudománya és a fogyatékoságtudomány metszéspontjai* című tanulmányok interdiszciplinárisak, ugyanakkor *A nő nyelvet ölt. A feminista narratológia dilemmái és a korporeális narratológia lehetőségei*, illetve a *Nőies-e a kortárs női irodalom? Átírás, újraolvasás, re-vízió* sokkal inkább irodalomelméleti kérdéseket feszeget, mellyel specifikusabbá, konkrétábbá válik, mint az előbb említett határoktól elrugaskodott módszertani bemutatás.

Általánosan elfogadott, hogy a fizikai térben kiterjedt otthon egyenlőséget jelent a kognitív, pszichés és fizikai biztonság helyszínével, melynek képét sokszor idealizáltan, a béke tereként jelenítik meg. A pszichogeográfia többek között ezzel is foglalkozik, vagy azzal, hogy az egyén viselkedése és a pszichés benyomás kialakulása miként változik különböző földrajzi pontokon és milyen térélményt tapasztal az egyén a tudatalattiban. Ilyen nézőpontból vizsgálja Jeanette Winterson regényeit, melyben az útkeresés, a felfedezésvágy élménye központi szerepet játszik. Angela Carter kortárs brit író három regényében önéletrajzi szituációba helyezi elbeszélő-hősnőit, ahol felvetődött a valódi kérdés: ki az az „én”? Az elbeszélői/elbeszélő „én-azonosság” mentén elemzi a *The Passion of New Eve (Új Éva Passiója)*, *Nights at the Circus (Éjszakák a Cirkuszban)* és a *Wise Children (Bölcs gyermekek)* regényeket. Julia Kristeva személye

kevésbé ismert, pedig egyszerre alkot marandót hol tudós, hol írói minőségében. *Les Samourais (Szamurájok)* című regényének szenteli a szerző a következő elemzését posztstrukturalista szubjektumelméleti szempontból. Hogy mi a közös Szász János *Ópium. Egy elmebeteg nő naplója* és Lovas Ildikó *Spanyol Menyasszony. Lány, regény* című alkotásaiban? Mindkettejük viszonylatában érezhető Csáth Géza és az ő személyére épített karakterfikció hatása, amit Kérchy Anna elme- (és testi-) baj, szerzőség és nemiség tekintetében vizsgál.

Az esélyegyenlőtlenség precedensei mutatkoznak meg korunk egyik legpopulárisabb művészeti ágában, a mozgóképben. A fejezetek közül a leghúsbavágóbb tabu témák jelentkeznek itt. Jane Campion *Zongoralecke* című filmjének elemzésében rávilágít a női tekintet lehetőségeire és a vágy képeire. Hosszasan elemzi Terry Gilliam *Dagályországában* a képzelet korlátait és a gyermeki fantázia metafizikájának kérdéskörét. Ám az etikai szempontból a legsúlyosabb témák a következő fejezetekben kapnak helyet. Úgy mint a kislánytest erotizálását és szexuális tárgyként való bemutatása a filmvásznon, melyet a szerző morálisan kérdőjelez meg, valamint rákérdez a gyermeki test ábrázolásmódjának dilemmájára is. Emellett foglalkozik a „férfias” fogyatékk fikciójával, azzal, hogy az uralkodó nézet és kultúra hogyan dobta ki a maskulinitás köréből a fogyatékkal élő férfiakat.

Amikor mesterségesen kialakított ideálszerepekről beszélünk, nem utolsó szempont a média, mint a tömegkultúra értékeit és világnézetét dinamikus intenzitással alakító fogyasztási közvetítő küzdőterében játszódó folyamatok tekintetbevétele. Az első világháború idején a *Magyar Lányok* című folyóiratban lekövethető identitásformálás méltán lenyomata egy letűnt kor propagandisztikus programjának, melyet Kérchy

Anna nem szégyell elemezni. A következő tanulmányában élesen megjelenik a gender kérdése az írónő, nőíró, író nő, nőmagazinokra alapozva. A további két írásában pedig olyan elnyomott kisebbségben lévő csoportok problémájára fordítja a figyelmet, mint a fogyatékkal élők elfogadását célzó média/művészeti megnyilvánulások lehetőségei vagy a transzszexuálisok (vissz)hangja a médiában.

A szubjektív tapasztalás élménye, az énkép direkt közlése, a művész, mint ön-maga személyének definiálása és kérdésköre egyre nagyobb hangsúlyt kapott az elmúlt évszázad művészettörténetében, amelyben több és több teret vív ki magának a nőművészet, a feministaművészet. A kötetben a *Képzőművészet* fejezete foglalkozik leginkább a hazai művészek sorával. Így kap helyet Drozdik Orsolya, a Lilith Öröksége Művészeti Csoport, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Festő Tanszékének munkái. Mindannyiuk munkásságában kitapintható a női identitás, a női önreflexió, a nőiség kérdésköre és a lázadás metódusa. Nemzetközi tekintetben Helmut Newton és Zhu Yu munkásságával foglalkozik. *Helmut Newton és a túsarok* című írásban a művész nőekkel való viszonyát és ábrázolási módját taglalja a szerző. Ebből a sorból (sőt magából a kötetből is) kilóg a kannibalizmus témaköre. 2000-ben a harmadik Shanghai Biennáléval párhuzamosan került megrendezésre a „*Fuck Off*” kortárs művészeti kiállítás, amely révén a legnagyobb nemzetközi sajtóvisszhangot Zhu Yu *Emberevő* performansza kapta. A szerző a nyugati recepciók, a szenzációhajhász közvetítés ferdítésének/félreértelmezésének kritikája folyamán teszi fel a kérdést, hogy a befogadó néző tudja-e preconcepciók nélkül értékelni a valóságot. Így nyugati olvasatban a mások által irányított befogadásunk kiszolgáltatottsága és a kínai irodalom kannibalizmus motívumának ér-

telmezése, mint társadalomkritikai és politikakritikai vetülete teszi legitimmé az írás ezen könyvben való szereplését.

Összegezve a kötet az előszóban megírt, elsődleges célját beteljesítette, mely a társadalomkritikai indíttatásból indult módszeresen végigvitt egyenlőtlenségeket tárta fel, valamint a mesterségesen kialakított hierarchikus társadalmi elvárásokra mutatott rá a műértelmezés eszközével. A könyv fontos mérföldkő lehet bármely

bölcsészettudománnyal és/vagy társadalomtudománnyal foglalkozó kutató számára, hiszen mindenképp gazdagítja azt a látásspektrumot, amellyel vizsgálni lehet bármely művészeti ág és a társadalom viszonyát, legyen az szociálpolitikai, kisebbségkutatási, identitáspolitikai, kultúrtörténeti, pszichológiai, esztétikai, morálfilozófiai, művészetelméleti, testtudományi vagy gendertudományi adalék.

Száraz Anna Márta